

## AMARANT O‘SIMLIGINING BIOGRAFIYASI VA RESPUBLIKAMIZ HUDUDIDA YETISHTIRILISHI

**Husanova Charos Otabek qizi**

**Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali**

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada amarant (gultojixo‘roz) o‘simligining yer yuzida tarqalishi, biogeografiyasi va turli soxalarda ishlatilishi hamda respublikamiz hududida bu o‘simlikning mahalliyashtirish bo‘yicha olib borilayotgan ishlar haqida bir qancha fikrlar yuritilgan.

**Kalit so‘zlar:** diabet, semizlik, nevroz, stomatit, periodontit, oshqozon yarasi.

Amaranthoideae oilasiga mansub bo‘lgan *Amaranthus* - bir yillik yoki ko‘p yillik o‘simlik.

Amarant o‘simligining tarqalishi: Amarant o‘simligini yetishtirish Lotin Amerikasida ancha davrlardan buyon ekilib kelinadi. Hind qabilalari (jumladan, Inklar va Azteklar) uni uzoq vaqt davomida o‘stirib, o‘simlikning yashil qismini ham, donni ham iste‘mol qilishgan. Hindiston va Xitoy xalqlari orasida o‘simlik yetishtirish an‘analari hozirgacha saqlangan. G‘arb sivilizatsiyasining paydo bo‘lishi bilan amarant o‘simliklar yetishtirish o‘rnini boshqa o‘simliklar egalladi, ammo bugungi kunda u nafaqat o‘zining asl hududlarida qayta tug‘ilibgina qolmay, balki yangi makonlarni ham zabt etmoqda. Amarantning balandligi bir metr gacha o‘sadi va qora bug‘doy kabi soxta donlarga tegishli (ularning mevalarida kleykovina mavjud emas). Uning barglari oval shaklda, poyasi qalin, go‘shтли va suvli.

Shifobaxshlik xususiyatlari: Amarantning shifobaxsh xususiyatlari antik davrlardan beri ma'lum. Amarant moyi taniqli skalen manbai hisoblanadi. Amarantning noyob kimyoviy tarkibi uni terapevtik vosita sifatida ishlatish cheksizligini aniqladi. Qadimgi slavyanlar va arianliklar yangi tug'ilgan bolalarni boqish uchun amarantni ishlatgan, askarlar kuch-quvvat va salomatlik manbai sifatida og'ir safarlarda ular bilan birga amarant donalarini olishgan. Haqiqiy dorixona sifatida amarant qadimgi tatariyada (Aryanlar mamlakati) davolashda ishlatilgan. Hozirgi vaqtda amarant turli mamlakatlarda ayollar va erkaklarda gemoturiya tizimining yallig'lanish jarayonlari, gemorroj, kamqonlik, vitamin etishmovchiligi, kuchning yo'qolishi, diabet, semizlik, nevroz, turli xil teri kasalliklari va kuyishlar, stomatit, periodontit, oshqozon yarasi va davolashda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. o'n ikki barmoqli ichak, ateroskleroz. Amarant moyini o'z ichiga olgan preparatlar qondagi xolesterin miqdorini kamaytiradi, tanani nurlanish ta'siridan himoya qiladi, skalen tufayli uning tarkibiga kiradigan noyob modda - zararli o'simtalarning rezorbsiyasiga hissa qo'shadi. Amarant moyi o'simlik moylari va hayvonlarning yog'lari orasida eng yuqori narxga ega, dengiz itshumurtining yog'idan har jihatdan 2 baravar yuqori va radiatsiya kasalligini kompleks davolashda ishlatiladi va unib chiqqan urug'lar tarkibida ko'krak sutiga o'xshaydi. Amarant samarali shifobaxsh xususiyatlarga ega. Olimlar buni amarant urug'lari ayniqsa kuchli bio-dalalar bilan ajralib turishi bilan izohlashadi. Amarant urug'i bilan ikki kunlik oziqlantirishdan so'ng rohatlangan tovuqlar tezda (jinsiy aloqa) tiklanadi. Mahalladagi quyonlarning barcha egalarida hayvonlarning holati bor edi - kattalar ham, yosh hayvonlar ham. Va amarantni oziq-ovqat sifatida ishlatganlar uchun bitta emas.

Respublikamizda amarant o'simligiga katta e'tibor berilib, o'simlikni yetishtirishga doir ko'plab tajribalar olib borilmoqda. Misol tariqasida amarant " 111 o'simligining 19 ta turi Andijon viloyati iqlim sharoitida sinab ko'rib,

ulardan 5 ta navi tanlab olindi. Amarant o'simligi amarantdoshlar oilasiga kiruvchi o'simlik bo'lib, xalq tilida biz ushbu o'simlikni gultojxo'roz deb ataymiz. Ushbu o'simlikning kelib chiqish vatani Janubiy Amerika bo'lib, uni bu yerda 8000 yildan beri urug'i uchun o'stiriladi. Ikkilamchi vatani esa Xitoy xamda Xindiston hisoblanadi. Ushbu o'simlikni yetirtirishga oid tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'simlikni yetishtirish fermerlar uchun yuqori daromad manbai bo'lishidan tashqari, chorvachilik, parrandachilik, oziqovqat, farmatsevtika va kosmetika sanoatida xam keng miqyosda foydalanish mumkinligi ko'rsatdi.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki keying yillarda mamlakatimizda dorivor o'simliklarni yetishtirish, mahalliyashtirish va ayniqsa dorivor o'simliklar asosida dori vositalarini ishlab chiqarish bo'yicha keng miqyosda ishlar olib borilmoqda shu jumladan aytishimiz mumkinki malakatimizda tibbiyot sohasidagi oliy o'quv yurtlarida dorivor o'simliklar bo'yicha yo'nalish va xalq tabobati fanining o'tilishi va alohida soha sifatida shakllanishi mamlakatimizda dorivor o'simliklarga bo'lgan talabning oshganligidan dalolat beradi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:**

1. Sh.Ergashev "Amarant — XXI asr kashfiyoti " Xalq so'zi 10.07.2017 y
2. O'. Ahmedov va boshqalar. "Dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiya". Tafakkur bostoni nashriyoti T. – 2017 y 45 bet.
3. Saidganiyeva Sh.T., Tufliyev N.X Amarant o'simligining biologik xususiyatlari va xalq xo'jaligidagi axamiyati Agrar fani habarnomasi 1(85)2021 yil
4. Saidganiyeva Sh.T "Amarant o'simligining xalq xo'jaligidagi axamiyati xamda qo'llanilish soxalari" "Orol bo'yi mintaqasining kelajagi" mavzusidagi respublika ilmiy amaliy onlayn konferensiyasi.